

Tervise Arengu Instituut
National Institute for Health Development

**Anonüümse HIV nõustamise ja testimise teenuse ülevaade
2012. aasta**

Kristi Rüütel, Natalja Gluškova

Tallinn 2013

SISUKORD

LÜHENDID JA MÕISTED.....	2
HIV NÕUSTAMISE JA TESTIMISE TEENUS	3
ANDMETE KOGUMINE JA ANALÜÜS.....	3
TULEMUSED JA ARUTELU	4
KOKKUVÕTE	9
VIITED	10

LÜHENDID JA MÕISTED

HBsAg	B-hepatiidi pinnaantigeen
HCV-AK	C-hepatiidi antikehad
HIV	inimese immuunpuudulikkuse viirus
IVKH	Ida-Viru Keskhaigla SA
LTKH	Lääne-Tallinna Keskhaigla AS
TÜK	Tartu Ülikooli Kliinikum SA

HIV NÕUSTAMISE JA TESTIMISE TEENUS

Juba 1990nendatest aastatest on Eestis riigi toetusel pakutud anonüümset ja tasuta HIV-testimist. Aastast 2003 rahastatakse seda läbi Tervise Arengu Instituudi (riikliku HIV ja AIDSi strateegia aastateks 2006–2015 vahenditest). 2012. aastal pakkus HIV anonüümse ja vabatahtliku nõustamise ning testimise teenust üheksa tervishoiuasutust kümnes linnas (Tallinn, Tartu, Narva, Puru, Pärnu, Paide, Rakvere, Tamsalu, Kunda, Võru). Testimas võivad käia kõik Eestis elavad ja ajutiselt viibivad isikud, kel vanust vähemalt 16 eluaastat. Nooremad peavad käima koos vanema või hooldajaga. Nõustamine ja testimine on tasuta kõigile ning ei sõltu haigekassa kindlustuse olemasolust. Klientidel on soovi korral võimalus lasta end uurida ka B- ja C-hepatiidi markerite suhtes. Lisaks korraldavad kabinetid testimist väliürituste käigus (näiteks klubides, koolides, töökohtades jm).

2012. aasta jooksul nõustati keskustes 6280 ning testiti 6047 inimest. Selle käigus avastati 130 HIV-nakatunut (41% Eestis 2012. aastal diagnoositud uutest HIV-juhtudest), nendest 32 oli elu jooksul süstinud narkootikume (25%). Väliürituste käigus nõustati 6372 ja testiti 6000 inimest.

ANDMETE KOGUMINE JA ANALÜÜS

Kõigi kabineti klientide kohta kogutakse standardandmed anamneesi võtmise käigus. Need sisaldavad lisaks ülddemograafilistele andmetele ka HIV-testimise põhjuseid, varasemat testimist ja HIVi riskifaktoreid. Lisaks korraldavad kabinetid testimist väliürituste käigus (näiteks klubides, koolides, töökohtades jm), kuid selle käigus ei koguta andmeid täismahus, mistõttu analüüsi on lisatud vaid kabinettides testitud isikute andmed.

2011. aastal uuendati andmete kogumise vormi ja andmete kooslust. Kuna uus vorm rakendus erinevates tervishoiuasutustes erineval ajal, ei ole andmeid kõigi 6280 nõustatud kliendi kohta.

Andmete analüüsil on toodud gruppidevahelised erinevused välja soo, vanuse ja tervishoiuteenuse osutaja alusel. Vanuse lõikes analüüsides tuuakse andmed välja 5-aastastes gruppides (15–19, 20–24, 25–29, 30–34 ning lisaks 35 ja vanemad).

Andmeid kirjeldatakse tunnuse tulemuste keskmise kaudu (mis iseloomustab üldist taset) ja tunnuse väärtuste jaotusega, mida iseloomustavad sagedustabelid. Kahe tunnuse ühisjaotusi on kirjeldatud risttabelite abil. Erinevuste olulisuse hindamiseks gruppide vahel kasutatakse χ^2 (hiir) statistikut. Erinevus loeti oluliseks, kui olulisuse nivoo $p \leq 0,05$.

TULEMUSED JA ARUTELU

Kabinettide töö

HIVi nõustamise ja testimise kabinettides testiti 2012. aasta jooksul 6047 klienti, nendest 4842 kohta koguti andmeid, mida siin raportis analüüsitakse.

Kõige enam oli testitud ja küsitatud kliente Lääne-Tallinna Keskhaigla Merimetsa Nakkuskeskuse kabinetis (Tabel 1). Merimetsa kabineti külastatavus on läbi aastate olnud suurim. Kõigi kabinettide külastatavus on mõnevõrra tõusnud, seda eriti Rakvere Haiglas, kus testitud klientide hulk on võrreldes 2011. aastaga enam kui kolmekordne¹.

Tabel 1. Testitud ja küsitatud klientide jaotus tervishoiuasutuste lõikes

Tervishoiuasutus	HIVi suhtes testitud kliendid		Küsitatud kliendid	
	N	% kõigist testitud klientidest	N	% kõigist küsitatud klientidest
Ida-Viru Keskhaigla (Kohtla-Järve)	491	8,1	455	9,4
Lääne-Tallinna Keskhaigla	2218	36,7	2004	41,4
Lõuna-Eesti Haigla (Võru)	10	0,2	10	0,2
Narva Haigla	1167	19,3	897	18,5
Pärnu Haigla	173	2,9	141	2,9
Quattromed HTI Laborid (Tallinn)	407	6,7	394	8,1
Tartu Ülikooli Kliinikum	1090	18,0	941	19,4
Järvamaa Haigla (Paide)	33	0,5	0	0,0
Rakvere Haigla (Rakvere, Kunda, Tamsalu)	458	7,6	0	0,0
Kokku	6047	100,0	4842	100,0

Sotsiaaldemograafilised andmed

Enam kui pooled kõigist testitud klientidest olid mehed (Tabel 2). Meeste osakaal on viimasel kolmel aastal mõnevõrra suurenenud (53,4%-lt aastal 2010 58,7%-ni aastal 2012)^{1,2}. Kõige enam testijaid on vanuses 25–29 eluaastat (Tabel 3). Selle vanusgrupi osakaal on viimasel kolmel aastal olnud stabiilne (ligikaudu 22%)^{1,2}. 2010. ja 2011. aastal oli suurimaks grupiks

20–24-aastased, kuid nende osakaal on viimasel kolmel aastal mõnevõrra langenud (26,9%-lt aastal 2010 18,3%-ni aastal 2012). Samuti on langenud 15–19-aastaste testijate arv ja osakaal kõigi testijate seas^{1,2}.

Tabel 2. Klientide sooline jaotus

Sugu	N	% kõigist testitud klientidest
Mees	2841	58,7
Naine	2001	41,3
Kokku	4842	100,0

Tabel 3. Klientide vanuseline jaotus

Vanusgrupp	N	% kõigist testitud klientidest
-14	18	0,4
15–19	259	5,3
20–24	888	18,3
25–29	1099	22,7
30–34	847	17,5
35–39	585	12,1
40–44	503	10,4
45+	643	13,3
Kokku	4842	100,0

HIV-ga seotud riskifaktorid

Meestest 1,5% (n=44) ja naistest 0,8% (n=16) oli olnud seksuaalvahekorras samast soost inimesega (statistiliselt oluline erinevus). Vanusgrupiti oli neid kõige enam 25–29-aastaste seas (2,3%), kõige vähem 30-aastaste ja vanemate seas (0,8%). 2011. aastal oli samast soost partneriga viimase 12 kuu jooksul vahekorras olnud 7,1% anketeeritud klientidest (n=422) ja 2010. aastal 7,4% (n=426). Kuigi 2012. aastal oli küsitlute osakaal kõigist testinutest väiksem kui varasematel aastatel, võib arvata, et antud näitaja languse põhjuseks on asjaolu,

et eelnevatel aastatel täitsid kliendid ankeedi ise, kuid nüüd küsib vastavaid andmeid nõustaja.

Narkootikume oli elu jooksul süstinud 5,6% (n=273) klientidest. 2011. aastal oli see osakaal 10% ja 2010. aastal 11%. Kõige enam oli narkootikume süstinud kliente Narva Haiglas (14,6% klientidest; n=131) ja Lääne-Tallinna Keskhaiglas (4,7% klientidest; n=94) (Tabel 4). Meestest oli süstinud 7,7% ja naistest 2,7% (statistiliselt oluline erinevus). Vanusgrupiti oli kõige enam süstinud 30–34-aastaste ja 25–29-aastaste seas (vastavalt 7,8% ja 7,7%) (Tabel 5).

Süstinutest 62,6% (n=171) oli kunagi süstinud uimasteid vahenditega, mida keegi teine oli enne teda kasutanud. See osakaal oli 2011. aastal 61,8% ja 2010. aastal 66,0%.

Tabel 4. Narkootikumide süstimine tervishoiuasutuste lõikes

	IVKH		LTKH		Narva		Pärnu		Quattromed		TÜK	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei	438	96,3	1904	95,0	745	83,1	132	93,6	65	16,5	925	98,3
Jah	17	3,7	94	4,7	131	14,6	9	6,4	6	1,5	16	1,7
Märkimata	0	0,0	6	0,3	21	2,3	0	0,0	323	82,0	0	0,0
Kokku	455	100,0	2004	100,0	897	100,0	141	100,0	394	100,0	941	100,0

Tabel 5. Narkootikumide süstimine vanusgruppide lõikes

	-14		15–19		20–24		25–29		30–34		35+	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Ei	1	5,6	236	91,1	786	88,5	927	84,3	710	83,8	1558	90,0
Jah	0	0,0	8	3,1	57	6,4	85	7,7	66	7,8	57	3,3
Märkimata	17	94,4	15	5,8	45	5,1	87	7,9	71	8,4	116	6,7
Kokku	18	100,0	259	100,0	888	100,0	1099	100,0	847	100,0	1731	100,0

HIV-testimisega seotud näitajad

2012. aastal kasutati testimise põhjuste kategoriseerimiseks veel suuremas osas 1987. aastast kasutusel olevat nn kontingendikoodide süsteemi. 1858 klienti olid kodeeritud lihtsalt kui “anonüümselt uuritud”. Ülejäänute puhul olid peamiste testimise põhjustena toodud välja “soov kontrollida” (n=1225), seksuaalvahekord HIVi nakatunud isikuga (n=109) ja narkootikumide süstimine (n=81). Neli inimest oli toonud põhjuseks seksuaalvahekorra prostituudiga turismireisil ja kaks meest seksuaalvahekorrad meestega.

Klientidel on võimalus valida, kas nad soovivad testimist veeniverest ELISA meetodil (aknaperiood 2–4 nädalat, vastuse saab teada ca kolme tööpäevaga) või kiirtestiga (sõrmeotsa verest, aknaperiood 10–12 nädalat, esmase tulemuse saab teada paari minutiga). Küsitletud klientidest 73% eelistas veenivere analüüsi ning 26% kiirtesti (Tabel 6).

Tabel 6. Testimise metoodika

	N	% kõigist testitud klientidest
ELISA	3547	73,3
Kiirtest	1265	26,1
Mõlemad	6	0,1
Märkimata	24	0,5
Kokku	4842	100,0

Kõigist küsitletud ja testitud klientidest osutus HIVi nakatunuks 29 inimest (0,6%) (Tabel 7) (tulemus verifitseeritud).

Tabel 7. HIV-analüüsi tulemused

	N	% kõigist testitud klientidest
Negatiivne	4636	95,7
Positiivne	29	0,6
Varem positiivne	37	0,8
Märkimata	140	2,9
Kokku	4842	100,0

HIVi nakatunutest oli narkootikume süstinud kaheksa inimest ja nendest neli oli süstimisvahendeid jaganud. Samast soost isikuga oli seksuaalvahekorras olnud kaks HIVi nakatunut (mehed).

Lisaks avastati 37 esmapositiivset, kes osutusid juba varem nakatunuks ja diagnoosituks (kontrollitakse referentslaboris). Kõige enam oli neid Narva Haiglas (21 inimest); kaks kolmandikku nendest olid mehed (n=24) ning ligi pooled (n=16) 35-aastased ja vanemad.

Muud analüüsid

2097 kliendile tehti C-hepatiidi antikehade (HCV-AK) analüüs, positiivseks osutus 9,8% (n=206). Nendest 57,8% (n=109) oli elujooksul narkootikume süstinud ning nendest omakorda 70,6% kunagi jaganud teistega oma süstimisvarustust (n=77). Kõige kõrgem positiivsete osakaal oli Ida-Viru Keskhaiglas testitute seas – 19,4%. Meestest olid positiivsed

12,5%, naistest 6,4% (statistiliselt oluline erinevus). Vanusgrupiti oli levimus kõrgeim 30–34-aastaste seas – 16,0%. HIVi nakatunutest teostati HCV-AK uuring 15 inimesele, nendest üheksa osutus positiivseks.

1952 kliendile tehti B-hepatiidi antigeeni (HBsAg) analüüs, positiivseks osutus 1,1% (n=22). Kõige kõrgem positiivsete osakaal oli Narva Haiglas testitute seas – 2,3% (n=14). Meestest olid positiivsed 1,6%, naistest 0,5%. Vanusgrupiti oli levimus kõrgeim 35-aastaste ja vanemate seas – 2,1%. HIVi nakatunutest uuriti HBsAg suhtes 14 inimest, kes kõik osutasid negatiivseks.

KOKKUVÕTE

2012. aastal testiti anonüümselt HIVi suhtes 12 047 inimest. Neist veidi üle poole käisid selleks tervishoiuasutuses, ülejäänud testiti väliürituste raames. Seoses andmekogumise vormi muutusega võrreldes varasemate aastatega ning asjaoluga, et väliüritustel ei koguta taustaandmeid, on järgnevad tulemused saadud 4842 kliendi andmete põhjal.

Kõikidest HIV nõustamiskabinettide visiitidest peaaegu pooled toimusid Tallinnas. Veidi üle veerandi visiitidest toimusid Ida-Viru maakonnas. ¾ klientidest eelistas testimisel veenivere analüüsi.

Üle poolte klientidest olid mehed. Enim käisid end testimas inimesed vanuses 25–29 (üle viiendiku). Üldiselt on testijate vanus viimasel kolmel aastal mõnevõrra kasvanud, samuti on suurenenud meeste osakaal.

1% klientidest olid olnud seksuaalvahekorras samast soost inimesega; narkootikume oli elu jooksul süstinud 5,6% (nendest 62% jaganud süstimistarvikuid teistega). Võrreldes varasemate aastatega on mõlema riskifaktori esinemissagedus langenud. Tõenäoliselt on tegemist alaraporteerimisega, sest alates aastast 2012 ei vastata mitte ankeedile (mis on anonüümsem) vaid nõustaja küsimustele.

Küsitletute seas oli 29 uut HIVi nakatunut, nendest kaheksa olid narkootikume süstinud ja kaks olnud seksuaalvahekorras samast soost isikuga.

2097 inimest uuriti C-hepatiidi suhtes (HCV-AK analüüs), kellest kümnendikul oli analüüsi tulemus positiivne. Kaks kolmandikku positiivse analüüsi tulemusega inimestest oli elu jooksul narkootikume süstinud. 1952 inimest uuriti B-hepatiidi suhtes (HBsAg analüüs) ning 1% nendest olid positiivsed.

VIITED

1. Gluškova N. AIDSi Nõustamiskabinettide klientide andmed jaanuar–detsember 2011. aasta. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2011.
2. Murd M. AIDSi Nõustamiskabinettide klientide andmed 2010. aasta. Tervise Arengu Instituut, Tallinn 2011.